KANTTEKENINGEN

OBJECTIVITEIT : WERKELIJKHEID OF UTOPIE ?

door

Emile TOEBOSCH

Lezinghouder aan de Vrije Universiteit te Brussel

RÉSUMÉ — *L'Objectivité : réalité ou utopie ?* — L'usage du mot „objectivité" se répand chaque jour davantage, et cela dans tous les milieux. Ce sont néanmoins les hommes politiques qui l'emploient le plus fréquemment.

Définir l'objectivité n'est pas chose aisée. Il faut tout d'abord rechercher l'origine du mot : origine philosophique (DESCARTES, NIETZSCHE) et l'origine usuelle. Nous nous attachons davantage à l'interprétation que donne la presse à ce mot et tentons d'analyser les conditions nécessaires pour qu'une information, recueillie et transmise par un quotidien, soit objective. Relater un fait „tel qu'il s'est passé", comme le déclarait M. COUVE DE MURVILLE, c'est être objectif. Nombreux cependant sont ceux qui prétendent, à l'encontre de la théorie américaine, que „le fait n'acquiert de valeur que par son interprétation". Or, n'est-ce pas précisément cette interprétation qui risque d'être subjective ? Lorsque la presse relate un fait, un évènement qui lui est transmis par une source autre que la sienne propre (c.à.d. son propre correspondant) le danger de subjectivité est d'autant plus grand que les intermédiaires auront été nombreux. Mais, même lorsque le rédacteur du journal est lui-même à la base de l'information (interview exclusive, présence sur les lieux au moment précis) les risques de subjectivité subsistent. Autre élément du problème : pour qu'elle soit objective, une information doit être complète. Or, depuis environ une vingtaine d'années, les nouvelles affluent à la rédaction des journaux en quantité telle qu'un nombre relativement minime pourra matériellement être transmis. Le choix que cette situation entraîne, est forcément subjectif. De plus, les informations retenues pour diffusion, ne pourront, faute de temps, être contrôlées. De là, autre élément de subjectivité. Lorsqu'enfin l'information aboutit sur le bureau du rédacteur elle sera l'objet d'un remaniement, d'une interprétation, d'une présentation qui dépendront à la fois de l'humeur du journaliste, de ses conceptions philosophiques ou politiques, de la manière de penser du rédacteur en chef (le patron !) et de la tendance du journal : autant d'éléments de nature à influencer l'information, à l'allonger ou la raccourcir, la présenter sur trois colonnes en première page ou encore sur une colonne en dernière page ... Il faut de plus tenir compte du fait que le „patron" peut être l'Etat, un parti politique, un syndicat, une organisation patronale qui exigeront souvent que l'information soit marquée d'une empreinte particulière, donc subjective. Par ailleurs, le journal est une entreprise commerciale qui, pour survivre — pour poursuivre sa tâche — doit nécessairement réaliser des bénéfices (du moins dans une démocratie). Or, ces bénéfices dépendent bien plus du produit de la publicité que de celui des abonnements ou de la vente au numéro. Les grands annonceurs peuvent également constituer un élément subjectif dans la transmission des informations.

Dès lors, l'objectivité est-elle „un leurre, une illusion ?" Comment les journalistes peuvent-ils lutter contre les éléments extérieurs qui mettent en péril leur intégrité ? La conscience professionnelle ne joue-t-elle pas un rôle prépondérant ?

„Objectiviteit" is een woord dat, met al zijn synoniemen, dagelijks door iedereen wordt gebruikt. Opent men een dagblad of zet men radio of televisie aan, men hoeft slechts enkele lijnen te lezen of enkele ogenblikken te luisteren om vast te stellen, dat er eens te meer van objectiviteit sprake is. Weten zij

die dit woord zo dikwijls gebruiken — vooral politici schijnen er een voorkeur voor te hebben — wat het juist betekent ? Het nauwkeurig omschrijven lijkt niet eenvoudig.

I. Poging tot bepaling

„Objectif" heeft geen gelijkwaardig Nederlands woord, noch vertaling. Het Franse woord — dat in Germaanse zowel als in Latijnse talen werd overgenomen — stamt af van het scholastisch Latijn „objectivus". Het bijwoord „objectivement" komt in de woordenboeken voor van de 16e eeuw af; het bijvoeglijk naamwoord daarentegen wordt slechts vermeld in de 17e eeuw.

Twee omschrijvingen doen zich voor : de filosofische enerzijds, de gebruikelijke anderzijds.

Over de wijsgerige inhoud van het woord zullen wij niet uitweiden. Vermelden wij slechts dat hier verscheidene tegenovergestelde meningen werden vooropgesteld. Voor René Descartes (1596-1650) is objectief een begrip van de geest, een zuivere verbeelding. Alleen dat wat klaar en duidelijk wordt ingezien door de geest is „objectief", is „waar". Kant daarentegen hield er de mening op na, dat objectief is wat buiten de geest bestaat, wat er helemaal onafhankelijk van is. Kierkegaard en Nietzsche beschouwen de filosofie als een geestelijke uitdrukking van een persoon die niet anders dan subjectief kan zijn en dat ook moet willen zijn. Wij laten het daarbij om meer uit te weiden over de courante betekenis van het woord.

Ondervraagd door journalisten nadat hij tot eerste-minister van Frankrijk werd aangesteld, verklaarde Maurice Couve de Murville : „L'objectivité, c'est quand on raconte comment les choses se sont passées" (1). Op het eerste gezicht is dit juist, maar, denkt men over deze bepaling na, dan zal men vlug inzien dat het probleem niet zo eenvoudig is. Volgens de *Winkler Prins-Encyclopedie* heet „objectief" „een theorie, die zich kan legitimeren door het beroep op onbetwijfelbare gegevens of evidenties".

Kondigt een financiële krant aan, dat de aandelen van Royal Dutch verhandeld werden op de Beurs te Antwerpen aan 1.520 fr. en dat dit 40 fr. meer was dan twee dagen voordien, dan is dat bericht objectief : het strookt met de waarheid omdat het steunt op onbetwijfelbare gegevens. Leest men in een avondblad dat 's nachts een toerauto in een rivier kantelde en dat verscheidene doden te betreuren zijn, dan is de journalist, die het bericht doorzond, objectief geweest bij zijn informatie; maar wanneer hij tot de beschrijving van het ongeluk zal overgaan, komt, bewust of niet, de subjectiviteit meer en meer om de hoek kijken. Dit wijst op het verschil dat bestaat tussen het weergeven van een feit enerzijds, het commentariëren van een gebeurtenis anderzijds.

De pers kan zich tot taak stellen nuchtere feiten weer te geven : „elle se voue à la vérité des faits"; maar zij kan ook gebeurtenissen beschrijven, een eigen opinie laten gelden, een anders opinie goed of afkeuren, een feit of iemand aanvallen (Roger Collard in 1817 : „Les journaux sont des écrits

(1) P. Boegner : *Presse, argent, liberté*, Paris, 1969, blz. 27.

destinés à manifester des opinions"). Wij zullen niet ingaan op de mogelijkheid feiten te verzinnen, uit te vinden om een politiek, een idee te dienen. Laten wij aannemen, dat de aangekondigde feiten zich werkelijk voordeden.

Een zekere Amerikaanse pers is voorstander van „la religion du fait". Jacques KAYSER schrijft hieromtrent (1) : „Les journaux américains ont une idole : „l'objectivité". Ils dénoncent un fléau, l'information commentée". De Spaanse hoogleraar, diplomaat en journalist Salvador DE MADARIAGA is een andere mening toegedaan. Hij verklaarde o.m. : „Il n'y a rien dans les faits, sauf ce que l'on pense". KAYSER deelt deze mening. In zijn reeds aangehaald werk betoogt hij nog : „Les faits n'acquièrent de valeur que par l'interprétation qu'on leur accorde et c'est celle-ci qui compte" (2). Nu is het juist bij de interpretatie, de beschrijving, het commentariëren, dat subjectiviteit kan doordringen. Dit uitzicht van het begrip „objectiviteit-subjectiviteit" willen wij hier bondig toelichten.

Wij zouden zeker niet durven voorstaan, dat commentaar synoniem is van subjectiviteit. Toch zijn wij van oordeel, dat een objectieve commentaar uiterst zeldzaam is. Bijgevolg menen wij, dat de verklaring die ROBERT geeft aan objectiviteit zelden een voorbeeld vindt in de werkelijkheid : „... une activité intellectuelle dont les résultats sont indépendants de toute préférence subjective et d'où sont exclus tout préjugé individuel, toute déformation plus ou moins volontaire de la réalité".

Algemeen begrip

Objectiviteit is geen begrip beperkt tot een groep individuen, m.a.w. iedereen kan dan eens objectief, dan weer subjectief zijn. Opvoeding, intellect, sociale rang e.d. spelen hier geen of slechts een zeer kleine rol. Het is een gevoel — of een houding — die aan de mens kleeft zoals vreugde en verdriet. In de mens zelf vertoont het begrip veelvuldige aspecten : een ingenieur kan objectief zijn in beroepsaangelegenheden maar een subjectieve houding aannemen in zijn maatschappelijke omgang, zijn filosofische overtuiging. Wellicht vindt hij het vanzelfsprekend objectief te zijn bij het bepalen van afmetingen van een bouwwerk, omdat hij zich dan beperkt „tot de feiten" (3). De ingenieur die de druksterkte berekent van een brug is, overeenkomstig de bepaling van het woordenboek, „niet beïnvloed door eigen gevoel of door vooroordelen, niet subjectief". Beroepen met wetenschappelijke inslag vergen objectiviteit. „Pour la première fois, à la faveur d'un brusque dédoublement, dû sans doute à sa présence, j'ai pu porter sur mon cas un jugement objectif, lucide, un diagnostic de médecin" (4). Hieruit afleiden dat een geneeskundige diagnose steeds objectief is, zou van onzentwege niet objectief zijn...

Wij laten in deze bijdrage de objectiviteit van het individu in zijn dagelijkse omgang terzijde. Wij zullen dit algemeen begrip niet alleen beperken tot de beroepsaangelegenheden, maar ook tot het beroep, dat, qua objectiviteit en subjectiviteit, beoordeeld wordt door iedereen en wellicht ook, welke ook

(1) J. KAYSER : *Mort d'une liberté*, Paris, 1955, blz. 181.
(2) *Idem*, blz. 46.
(3) VAN DALE : *Verklarend woordenboek*, 1961.
(4) R. M. DU GARD : *Les Thibault*.

de omstandigheden zijn of de beste bedoelingen, de grootste hinderpalen ondervindt om objectief te blijven, nl. het journalisme.

II. Voorwaarden tot grotere objectiviteit

Om een huis te bouwen moet men over stenen, mortel, hout e.d. beschikken. Objectiviteit stelt ook zekere vereisten.

A. *Betrouwbare en ware informatie*

De meeste lezers en radioluisteraars verwachten van de pers een objectieve informatie. Om deze te kunnen verstrekken, moeten de journalisten bij de aanvang van het processus over objectieve informatiebronnen beschikken. Hun bronnen zijn doorgaans tweeërlei :

— ofwel worden zij door derden verstrekt : persagentschappen (vooral dan wanneer het om buitenlandse aangelegenheden gaat), vooraanstaande personen, informatiedienst van staat, beroepsorganisatie, syndicaat, privé- of openbare instelling.

— ofwel is de journalist zelf rechtstreeks naar de bron toegegaan : interview met politiek leidsman, aanwezigheid op het ogenblik van de feiten.

1) Informatie komend van elders. Hoe minder talrijk de schakels bij het overbrengen van een informatie, hoe geringer de kans op subjectiviteit vanwege de informators. Iedereen heeft reeds kunnen ondervinden hoe een feit vervalst, vervormd, overdreven of geminimaliseerd wordt wanneer het van mond tot mond (van pen tot pen) overgebracht wordt, met daarbij telkens enkele woorden commentaar. Objectief bij het vertrekpunt (b.v. een treinongeluk met twee doden) kan een gebeurtenis spoedig volkomen subjectief worden voorgesteld omdat bij elke overbrenging ervan een mens tussenkomt, die, met zijn opvatting, zijn gedachten, zijn gemoedstoestand, het gebeuren anders zal weergeven. De twee doden worden „verscheidene doden", deze worden omgezet in „een tiental", „verscheidene tientallen" omdat men opgewonden is, zenuwachtig en... tien doden meer tot het gemoed spreken dan een gewonde... Iedereen kan zich inbeelden hoe de informatie de lezer of de luisteraar ten slotte bereikt. Meestal staan we hier voor het geval van onbewust vervormde waarheid. Want elke berichtgever, bij elke overbrenging, is te goeder trouw. De journalist die dergelijke informatie doorgeeft, zal dus een subjectieve informatie aankondigen, al kan hijzelf niet aan subjectiviteit schuldig verklaard worden.

De aard van het nieuws speelt hier wel een rol. Het feit zelf wordt meestal objectief medegedeeld : bv. het overlijden van President de Gaulle. Het wordt door een officiële instantie aan de pers medegedeeld, en aldus de wereld ingestuurd. Dit feit blijft objectief in essentie. Maar in dergelijk geval volstaat het feit niet. Commentaar — en dan nog wel zo omvangrijk mogelijk — dringt zich op : over de omstandigheden van de dood, de laatste woorden en gebaren van de overledene, de mogelijke politieke en sociale gevolgen, de reacties in de wereld. Hier treedt de mens-journalist op het voorplan, met zijn onbewuste subjectiviteit. De enkele laconische lijnen van het officiële communiqué stellen hem niet tevreden (en ook zijn lezers niet) en dan gaat hij aan eigen informatie doen.

2) Eigen informatie, hetgeen kan verstaan worden o.m. onder persoonlijk interview, aanwezigheid op het ogenblik van het gebeuren, enz. Komen wij terug tot het voorbeeld van het overlijden van Generaal DE GAULLE. Het staat vast dat, toen dit nieuws op de telex van de Franse en buitenlandse kranten viel, de meeste bladen onmiddellijk een reporter naar Colombey zonden. De dagbladschrijvers, wier taak niet altijd eenvoudig was, verspreidden zich in het dorp om iedereen te ondervragen die de Generaal nog die dag gezien had, welke woorden hij had gehoord, enz. De koster en de bakker, de pastoor en de notaris, de tuinier, bij iedereen werd aangeklopt. Bij de subjectiviteit van de journalist — des te groter en gevaarlijker daar het om een politiek gebeuren ging — kwam zich in dit geval dikwijls de subjectieve commentaar voegen van alle ondervraagde mensen. De pastoor had een opinie, grotendeels beïnvloed door de vroomheid van de gewezen President; de loopjongen van de spekslager oordeelde meer naar gelang de belangrijkheid van de fooi die hij ontving toen hij vlees ging bestellen op het verblijf van het gewezen staatshoofd... Zo oordeelde iedereen, zonder het te beseffen, subjectief en op persoonlijke wijze. Deze subjectiviteit zou vanzelfsprekend wegen op de reportage van de journalisten.

B. *Een volledige informatie*

Om zo volledig mogelijk te zijn, om aan objectiviteit te winnen, zullen dagbladen en radiozenders niet uitsluitend op het nationaal agentschap beroep doen, noch op eigen informatie van een reporter, maar ook op de belangrijkste buitenlandse nieuwsagentschappen zoals daar zijn Reuter, Associated Press en United Press. Wanneer vijf personen — of agentschappen — er over een gebeurtenis dezelfde mening op nahouden, wanneer de getuigenissen over het ontstaan van een ramp overeenstemmen, is de kans op het doorgeven van een foutieve berichtgeving ongetwijfeld verkleind. Dit neemt niet weg, dat volledigheid een mes is, dat aan twee kanten snijdt : heeft één betrouwbare informatie niet meer waarde, dan talrijke onnauwkeurige en oncontroleerbare berichten ? Wanneer men over meerdere informaties beschikt en men vaststelt dat er tegenstrijdigheden zijn, dan vergen het journalistiek plichtsbesef en de objectieve eerlijkheid, dat men ze aan een zekere controle zou onderwerpen. Deze controle is in onze tijd praktisch onmogelijk geworden.

III. TECHNISCHE HINDERPALEN VOOR VOLLEDIGE INFORMATIE

A. *De oncontroleerbare hoeveelheid informatie*

Een Amerikaans persagentschap seint per uur meer dan 2.500 woorden door en dit 24 uur op 24. Een informatieblad van gemiddeld belang ontvangt telexberichten van verscheidene persagentschappen. Bijgevolg beseft men grif, dat deze misschien tienduizend woorden per uur niet kunnen gecontroleerd worden. Terecht schrijft Jacques KAYSER : „Les informations ne sont plus controlées avant publication; bien des fausses nouvelles sont mises en circulation qu'un peu de sens critique ou de prudence ferait retenir jusqu'à confirmation ou démenti. Ces informations sont de moins en moins „travaillées" au fond par les journalistes" (1).

(1) J. KAYSER, *op. cit.*, blz. 5.

Pierre DENOYER heeft een middel vooropgesteld — algemeen aangewend trouwens — dat het dagblad alle gewetensbezwaren zou kunnen ontnemen : hij is de mening toegedaan, dat een krant zijn informatietaak goed en op objectieve wijze heeft vervuld, wanneer hij naast een bericht de bron ervan vermeldt. Dat doen immers de meeste persorganen. Naast de datum of aan het einde van het bericht, worden de bron of bronnen opgegeven. Maar doet dit niet al te zeer denken aan een paraplu-systeem en aan het ontwijken van zijn verantwoordelijkheid ?

Wij onthouden, dat de berichtgeving te omvangrijk is om aan een doeltreffend toezicht te worden onderworpen.

B. *Gebrek aan tijd*

Bovendien is er niet alleen de hoeveelheid, maar ook de tijd waarover men beschikt om een gebeurlijke controle uit te voeren. De tijd die de journalist gegund wordt om zijn copij naar de zetterij te sturen of zijn bericht over de micro te zenden, wordt berekend in uren, meestal in minuten, dikwijls in seconden... Een ramp, een vliegtuigkaping, een moord of het overlijden van een vooraanstaande gebeuren ongeacht de technische mogelijkheden van de drukkerij of de commerciële vereisten van de uitgave van het blad. Dit klinkt eigenaardig maar het is nu eenmaal zo. Sportbladzijden zouden er tijdens de Ronde van Frankrijk anders uitzien mochten de renners niet dertig minuten maar twee uur voor het ter perse gaan (het sluiten) over de eindstreep rijden.

De journalist, die alle agentschapsberichten aan een onderzoek zou willen onderwerpen, beschikt hiervoor niet over de nodige tijd. Enerzijds is er de wens de tegenstander voor te zijn, anderzijds is er de techniek, die meestal weinig tijd tot nadenken laat. „Dans la course à la vitesse, schrijft nog Jacques KAYSER, dès le signal du départ, il y a un vaincu : la vérité" (1). Bijna iedereen is noodgedwongen deel te nemen aan deze wedloop. Weinigen kunnen het standpunt innemen van het Zwitsers persagentschap waarvan de leiding als gedragslijn had : „l'essentiel n'est pas d'arriver le premier mais d'être exact".

IV. HINDERPALEN EIGEN AAN ONZE TIJD

Objectiviteit wordt niet alleen beperkt door de techniek. De mens zelf, met zijn hoedanigheden en gebreken, kan ze, bewust of onbewust, tegenwerken.

A. *De mens*

Hij heeft bepaalde opvattingen, die het gevolg zijn van opvoeding, opleiding of beïnvloeding. Hij verkeert in een fysische en morele toestand die zijn handelwijze, zijn denken beïnvloeden en van dag tot dag kunnen verschillen.

H u m e u r : Om redenen die men niet altijd begrijpt noch beseft, is men goed geluimd of heeft men kwade zin. Een lichte hoofdpijn, een weinig maagzuur en men bekijkt alles door een zwarte bril. De journalist ontsnapt

(1) J. KAYSER, *op. cit.*, blz. 179.

niet aan de wisselvalligheid van de gemoedstoestand. Hij kan, naar gelang zijn humeur, veel of weinig plaats aan een bericht toekennen, het op de eerste bladzijde plaatsen of op een evenbladzijde in de rechter onderhoek. Zijn commentaar kan lovend of misprijzend zijn. Dit alles heeft een uitwerking op de objectiviteit, want een bericht, dat verdiende over drie kolommen op bladzijde 1 te verschijnen, kan verzeilen naar een verloren plaats op bladzijde 6, slechts enkele lijnen omvatten en bijgevolg aan de meeste lezers van het blad ontsnappen.

L e v e n s o p v a t t i n g : filosofische of politieke opvatting beïnvloeden de mens en, wat erg is, hij beseft het meestal niet. De herrie die ontstond om het vraagstuk van de abortus is hiervan een bewijs. De meningen geraakten verdeeld naargelang de filosofische overtuiging. Op enkele uitzonderingen na waren de agnostici de aanhangers van abortus, de katholieken anderzijds de hardnekkige tegenstanders. Geen van beide categorieën kan als objectief in haar beoordeling bestempeld worden. Het voorstel uitgewerkt door de Minister van Justitie moet normaliter in een regering waar ongelovige socialisten en soms liberalen zetelen naast vastberaden katholieken, als een vergelijk beschouwd worden. De (socialistische) radioreporter van de RTB beoordeelde het voorstel als een hervorming „qui cependant n'allait pas très loin". Hij was subjectief. Anderzijds oordeelde de editorialist van een katholiek dagblad, dat het vergelijk een onaanvaardbare stap was naar vrije beschikking over leven en dood van een kind. Ook hij was subjectief.

Abortus is een spitsgeval. Er zijn talrijke andere voorbeelden, van allerlei aard : de aanleg van een autostrade kan door een journalist zeer persoonlijk opgevat worden al naar gelang hij Vlaming of Waal is en de baan in Vlaanderen of in Wallonië wordt aangelegd.

B. *De werkgever*

De werkgever kan een invloed uitoefenen en de journalist een zekere subjectiviteit, dikwijls op zeer handige wijze, opleggen. Dikwijls ook wordt deze invloed graag, zelfbewust, als vanzelfsprekend aanvaard. Een afgestudeerde van de VUB zal zich wellicht niet aanmelden bij een uitgesproken katholieke krant om politiek berichtgever te worden. In het geval van de journalist, kan de werkgever zowel de staat als een privé-onderneming zijn.

1) D e s t a a t. Is een informatiebron in handen van de staat, dan is objectiviteit praktisch uitgesloten; dit geldt zowel voor democratieën als voor dictaturen. KROESTSJOV verklaarde : „De Russische dagbladen publiceren de nieuwsberichten die de belangen van het volk dienen". Objectieve informatie wordt door de Russen beschouwd als een „liberale hypocrisie". Voor STALIN was het de plicht van de dagbladen „de commenter à la lumière du socialisme scientifique tous les évènements qui peuvent surgir dans la vie d'un ouvrier".

Zijn de Westerse landen, de „democratieën", vrij van elke neiging of zin voor politieke of filosofische propaganda ? Staan de officiële radiozenders borg voor een werkelijke objectiviteit ? Zeker niet, althans niet in alle gevallen. Hoe dikwijls heeft men onder DE GAULLE in Frankrijk niet beweerd, dat de ORTF niet objectief was en de regeringspolitiek al te zeer in een zo gunstig mogelijk daglicht stelde. Hoe dikwijls hebben parlementsleden van de oppo-

sitie niet aangeklaagd, dat de meerderheid over veel meer zendtijd beschikte dan de minderheid. En in België ? Welke ook de regeringssamenstelling weze, de ministers trachten steeds zo dikwijls mogelijk op antenne te komen of op het kleine scherm te verschijnen. Anderzijds vindt de regering allerlei middelen en voorwendsels uit, om de oppositiepartijen zo weinig mogelijk aan bod te laten komen. Een ander concreet voorbeeld. Twee jaar geleden heeft de RTB op woensdag en zaterdag, en dit gedurende tien weken, socialistische syndicale uitzendingen over antenne gezonden. Het voorwendsel was „syndicale opleiding" thuis of op het werk. In feite hadden de uitzendingen weinig gemeen met opleiding; zij kwamen veeleer neer op een aanval in regel tegen kapitalisme en liberalisme, vrije markteconomie en concurrentie. Wat meer is, deze uitzendingen werden voor de helft gefinancierd door de staats-RTB. Het patronaat — in casu het Verbond der Ondernemingen van België — reageerde en onderzocht de mogelijkheid eveneens TV-uitzendingen op touw te zetten, waarbij zou gewezen worden op de verwezenlijkingen van de industrie in ons land. Twee jaar na de syndicale uitzendingen konden de TV-kijkers het standpunt van het patronaat horen uiteenzetten. De „impact" was verloren, of althans getemperd. Ware de regering niet geleid door linksgerichte politici (toen de syndicale uitzendingen werden verwezenlijkt was de regering Eyskens-Cools aan het bewind), dan had het tegenovergestelde processus zich wellicht voorgedaan.

Opvallend is ook, dat telkens wanneer in België een nieuwe regering het roer overneemt, nieuwe gezichten verschijnen bij het TV-nieuwsprogramma en nieuwe stemmen weerklinken bij de nieuws-uitzendingen. Gaat men wat dieper zoeken dan stelt men vast, dat stemmen en figuren reeds gehoord en gezien werden in kringen van de aan het bewind zijnde partijen. Hieruit zouden wij concluderen dat, in tegenstelling met wat dikwijls wordt beweerd, een radio en TV die staatsmonopolie zijn, niet objectief kunnen optreden bij het volbrengen van hun informatietaak. En alle mogelijke politieke dosering brengt geen aarde aan de dijk van de objectiviteit. Jean Schwoebel, voorzitter van de Fédération Française des Sociétés de Journalistes en auteur van *La presse, le powoir et l'argent*, schrijft o.m. : „Si l'information était aux mains de l'Etat, c'en serait fait de la liberté des citoyens". Wellicht is er in onze landen een correctief dat in totalitaire regimes niet bestaat, doordat de meeste bladen privé-ondernemingen zijn en een keuze, een brede waaier aan informaties verschaffen, waarbij het mogelijk is de staats-radio-informatie met andere media te vergelijken. In de Verenigde Staten zijn er tal van commerciële TV-zenders. Mocht dit in België bestaan, dan zou dit zoniet een betere objectiviteit in de hand kunnen werken, althans een bredere schakering in de TV-informatie aan de kijker bezorgen.

2) De politieke partij. Bij deze beschouwing maken wij geen onderscheid tussen liberale, socialistische, communistische of welke partij ook, maar stellen de politieke partij in zeer algemene zin. Wanneer een politieke formatie een dag- of weekblad opricht, dan is dit niet zozeer om er een financieel voordeel uit te halen, dan wel om propaganda te voeren, om de lezers een bepaalde politiek, zoniet op te leggen, dan toch wel zo gunstig mogelijk, zo voordelig als het kan, voor te leggen. Wellicht is dit meer het

geval bij politieke partijen die zich tot het groot publiek, de massa, richten omdat „le peuple a besoin de propagande et non d'information" (1). Denken wij aan de reacties in socialistische bladen, uitgelokt door de zaak Ibramco enerzijds en deze van de Regie van Telegraaf en Telefoon anderzijds. Deze zaken verzwijgen was onmogelijk daar andere kranten er een grote ruchtbaarheid aan gegeven hadden. Maar toch werd het onmogelijke gedaan om hetzij de socialistische houding in de petroleumraffinaderij goed te praten, te verantwoorden en anderzijds om de laakbare handelwijze van socialistische leiders van de RTT zoveel mogelijk te minimaliseren. Met Jean GRANDMOUGIN zou men in dergelijke gevallen kunnen zeggen : „L'injure irrite moins que la vérité".

Voor de politieke pers moet de informatie in de mate van het mogelijke een politiek doel hebben, een politiek streven bezitten, zoniet verliest zij veel aan waarde. Halen wij nogmaals de Franse berichtgever GRANDMOUGIN aan. In zijn reeds vermeld boek vertelt hij van een kabinetchef van een Frans eersteminister die hem verweten had een bepaald bericht te hebben doorgegeven.
— Was het vals ? vroeg GRANDMOUGIN.
— Neen, antwoordde de kabinetchef, het was juist, hetgeen veel erger is. „Ainsi, schrijft GRANDMOUGIN, où il liait uneinformation à son opportunité, je la jugeais à sa teneur en vérité" (2).

3) Syndicaat of patronaat. Dagblad of ledenbulletin, deze media hebben als opdracht hun leden te informeren over het economische, sociale en politieke gebeuren. Gaat het b.v. over de prijs van de benzine, dan wordt zowel in het syndicaal blad *Syndikaat* of *Test-Aankoop* als in de *Mededelingen van het Verbond van Belgische Ondernemingen* het vraagstuk gedeeltelijk subjectief voorgesteld. Schrijver van het artikel wenst steeds bepaalde feiten voorop te stellen. Het vraagstuk komt er hier op neer te weten wie te goeder trouw is. Zelden is de informatie van een publikatie uitgegeven door een sociale organisatie, beperkt „tot nuchtere feiten". Zij verdedigt steeds een wel bepaald standpunt. Dikwijls zelf neemt zij de toon aan van een polemiek — en dit vooral bij syndicale bladen die menen steeds te moeten aanvallen. Men heeft dan wel de indruk dat het meer om propaganda gaat dan wel om objectieve informatie.

Nemen wij het voorbeeld terug van de benzineprijs, een vraagstuk dat sedert maanden — of jaren — besproken wordt. De syndicaten — en zij hebben dat recht — pleiten voor een zo laag mogelijke prijs van benzine en fuel. Zelfs wanneer logische, redelijke, onweerlegbare bewijzen voorhanden zijn dat de prijs te laag is om de ondernemingen een normale rendabiliteit te bezorgen wanneer aan de hand van facturen bewezen wordt dat de ruwstof, de lonen, het vervoer zodanig gestegen zijn, dat de prijs aan verbruiker volgen moet (o.m. om werkgelegenheid te vrijwaren), zal het syndicaal blad tegen de verhoging gekant blijven. Niets zal zijn houding kunnen beïnvloeden. Misschien is dergelijke houding politiek logisch, maar zij is niet het gevolg van een objectieve beoordeling van de feiten. Objectief zou zijn te aanvaarden dat een

(1) J. GRANDMOUGIN : *Lettre ouverte au Ministre de l'Information*, Paris, 1967, blz. 142.
(2) *Idem*, blz. 51.

verhoging met 15 % van de lonen en met 5 % van de vervoerkosten ongetwijfeld een weerslag hebben op de kostprijs, weerslag die mathematisch kan berekend worden en daarna zou moeten aanvaard worden om de onderneming dezelfde rendabiliteit te bezorgen. Ook dat is logisch.

Evenmin objectief zou de houding zijn die een hogere verhoging zou voorstaan dan werkelijk verantwoord, die geen rekening zou houden met andere factoren die de prijs gunstig beïnvloeden, als daar zijn : belangrijke voorraden, verminderde kostprijs van het vervoer door capaciteitsverhoging van de tankers. Andere voorbeelden zouden kunnen gegeven worden. Beide in overweging genomen groepen — syndicaat of patronale verbonden — zullen aanvoeren, de eerste dat het de belangen van de arbeiders ter harte neemt, de tweede dat zij het standpunt van de werkgevers moet bekendmaken en behartigen. Maar is dat een reden, een verantwoording om subjectieve, onvolledige en soms onjuiste informatie de wereld in te sturen ? Ons antwoord hierop is negatief. Verschillend is het, wanneer het standpunt van een bepaalde groep eerlijk wordt uiteengezet, met voor- en nadelen. Hier belanden wij op het terrein van de public-relations, dat als principe moet hebben objectief te zijn. Maar dit overschrijdt evenwel het doel van deze overwegingen.

V. De pers is een commerciele onderneming

Uit het vorige is gebleken, dat objectiviteit moeilijk, althans zelden kan verwacht worden bij de politieke, sociale, economische, fiscale commentaar van officiële regeringsbladen, partijbladen of kranten die financieel afhankelijk zijn van een duidelijk gerichte organisatie (zij moge dan afhangen van een arbeiderssyndicaat of van een werkgeversverbond). De vraag rijst dan of objectiviteit nog bestaat of werkelijk tot de utopie is gaan behoren.

Hierop zou men kunnen antwoorden, dat de grootste kans op objectieve berichtgeving nog te vinden is bij financieel en politiek onafhankelijke bladen. Bestaan er evenwel nog dergelijke kranten ?

Ongetwijfeld, al zijn zij dan ook niet groot in aantal. Zo wij ons tot België beperken, zou men *Het Laatste Nieuws* en *Le Soir* kunnen vermelden.

Deze mening — onafhankelijkheid waarborgt objectiviteit — wordt nochtans niet algemeen aanvaard. „Indépendant n'est pas synonyme d'impartial" zegt Grandmougin (1). Ook Schwoebel acht het onmogelijk dat een commerciële pers objectief zou kunnen zijn bij de beoordeling van de feiten : „C'est la loi du commerce; il faut toujours vendre davantage pour répartir sur un plus grand nombre de produits des frais généraux qui sont fixés et réduire ainsi, le prix de revient ...". ... „Ainsi, par la force des choses, les préoccupations commerciales ont tendance à l'emporter très vite dans les sociétés commerciales de presse sur la mission d'information" (2).

Dat om rendabel te zijn een dagblad zijn oplage moet verhogen, m.a.w. zijn zakencijfer moet zien groeien, valt niet te betwijfelen. Kan men de onafhankelijke pers verwijten winst te willen maken bij het vervullen van haar

(1) J. Grandmougin, *op. cit.*, blz. 140.
(2) J. Schwoebel : *La presse, le pouvoir et l'argent*, Paris, 1967, blz. 56.

informatietaak ? Men vergete niet dat, indien het eindsaldo van een krantenbeheer verlieslatend is, de informatieopdracht in het gedrang komt. Geen enkele onderneming — ook niet in totalitaire regimes of in landen waar het arbeiders-medebeheer bestaat — mag zich veroorloven een negatieve balans voor te leggen op het einde van het dienstjaar. Lezers zowel als medewerkers hebben er dus belang bij dat hun krant financieel gezond zou zijn.

Maar lijdt de objectiviteit hieronder niet ? Soms kan dit wel het geval zijn. „La presse commerciale n'a pas seulement le souci de vendre le plus possible, elle prend encore un grand soin de ne pas se mettre à dos les annonceurs qui distribuent la publicité"(1). Dergelijke houding moet o.i. niet gevreesd worden vanwege persorganen die financieel gezond zijn, waar één advertentie niet de zon doet schijnen of doorslaggevend is en wier directeur een publiciteitscontract van de hand durft wijzen. Een voorbeeld : dagbladen hebben uitvoerig bericht over de keuze die de regering opgelegd was, tussen twee vliegtuigtypes om een gedeelte van de Sabena-vloot te vervangen : Mercure 100 van DASSAULT of Boeing 737. De heer DASSAULT heeft belangen in zovele ondernemingen en financiële groepen dat druk om het advertentiebudget van verscheidene bladen te beperken in de mogelijkheid lag. Hetzelfde gold wellicht voor Boeing. Dergelijke kwakzalverspolitiek mag men bij deze wereldmaatschappijen uitgesloten achten. Een belangrijke firma, een vooraanstaand publiciteitsagentschap, een onafhankelijke, financieel stevige krant passen dergelijke politiek niet toe.

CONCLUSIE

Is objectiviteit dan „un leurre, une illusion" zoals Jean-Louis SERVAN-SCHREIBER schrijft in zijn onlangs verschenen boek *Le pouvoir d'informer ?* (2)

Allerlei hinderpalen staan objectiviteit weliswaar in de weg. Dikwijls wordt zij door de journalist zelf en door zijn lezer ongewenst geacht. Dit is o.m. het geval bij politieke of economische berichtgeving. Men kan zich niet inbeelden dat een grote financiële krant het „kapitaal" zou aanvallen; de lezer van dergelijk blad zou het ook niet begrijpen evenmin als de abonnent van het blad van het Vaticaan zou verstaan dat zijn krant plotseling volledige vrijheid op gebied van voorbehoedsmiddelen zou voorstaan.

Meestal verwachten de abonnenten een bepaalde houding van hun week- of dagblad. Wordt deze politieke of filosofische lijn niet gevolgd, dan zouden vele lezers verwonderd, ontgoocheld en teleurgesteld zijn. Mocht *Le Soir* plots de gedragslijn van de F.D.F. aanvallen en de houding van de Volksunie in bepaalde gevallen goedkeuren, dan zouden spoedig de protestbrieven op de directie toestromen. Het is niet overdreven te verklaren dat vele traditionele lezers van een dagblad een zekere subjectiviteit wensen en verwachten. Maar dat neemt niet weg, dat het in de eerste plaats bij het dagbladbestuur en bij de journalisten zelf ligt.

Nochtans, zo men evenzeer de subjectiviteit van het geld gaat aanvallen als deze van de (politieke, syndicale of patronale) macht, is er dan een uitweg ?

---

(1) J. SCHWOEBEL, *op. cit.*, blz. 58.
(2) J.-L. SERVAN-SCHREIBER : *Le pouvoir d'informer*, Paris, 1972, blz. 363.

SCHWOEBEL, reeds aangehaald, ziet de oplossing in de oprichting van „Sociétés de journalistes" (1). Het doel van dergelijke verenigingen zou drievoudig zijn : er voor zorgen dat de dienstverlening de voorkeur zou krijgen boven de winstbehartiging, een kwaliteitsaanwerving van journalisten verzekeren en de onafhankelijkheid en objectiviteit van de dagbladschrijvers waarborgen. Is dit niet utopisch ? Want zo deze verenigingen geen vinger wensen te steken in het dagelijks beheer van het persbedrijf noch de bestaande hiërarchie willen wijzigen, toch eisen zij verbonden te worden bij het nemen van beslissingen die de toekomst van het dagblad beïnvloeden: keuze en benoeming van leiders, investeringen, kapitaalsverhogingen enz. Ook eisen zij een deel van het kapitaal.

Ten slotte is het doel van dergelijke journalistenbonden de kranten om te vormen in, wat SCHWOEBEL noemt „sociétés à lucrativité limitée", waar weer de dienst de bovenhand zou hebben op het winstbejag (2). Maar wie zou hier de waarborg voor een zuivere objectiviteit leveren ? De toestand is wellicht anders, maar is de uitkomst zo verschillend ? Zelfs in een vereniging van journalisten, met de beste bedoelingen bezield zal er ten slotte een meerderheid tot stand komen, die de zaken subjectief zal beoordelen...

Waar komt dit alles tenslotte op neer ? Waarvan hangt objectiviteit vooral af ? Wij zijn geneigd hierop te antwoorden : van het geweten van de mens (journalist, hoofdredacteur, dagbladbestuurder, politicus, adverteerder of lezer). Zinspelend op François RABELAIS (*Pantagruel*, II,8) zou men kunnen zeggen : „Information sans conscience n'est que ruine de l'âme".

(1) J. SCHWOEBEL, *op. cit.*, blz. 103 e.v.
(2) *Idem*, blz. 159.